

Ann-Sofie Köping Olsson

Fri och fattig men rik i anden? Om kulturellt entreprenörskap

Kulturellt entreprenörskap, redigerad av Per Mangset og Sigrid Røyseng

Äntligen! Har jag lust att utbrista när jag får boken i min hand. *Kulturellt entreprenörskap* är en studie som på individnivå fokuserar på vad entreprenörskap inom kultursektorn kan vara. Per Mangset och Sigrid Røyseng har i ett forskningsprojekt tillsammans med Anne H Lorentzen, Heidi Stavrum och Louise Brunborg-Naess gått till botten med hur kulturentreprenörernas vardag ser ut och vilka värderingar deras livsval vilar på. Visserligen har man valt att fokusera sin undersökning på verksamheter som brukar klassificeras som upplevelseindustri eller kreativa industrier snarare än kulturens kärnverksamheter, men dessa kan likväl tjäna som exempel på en typ av entreprenörskap som kan skilja sig från ”traditionellt” entreprenörskap, verkar författarna mena. Kanske håller gränsen för det som uppfattas som kommersiell kultur och finkultur på att förflyttas eller har den till och med spelat ut sin roll? En av författarnas utgångspunkter är att synen på arbete i samhället generellt har förändrats under de senaste årtiondena och att detta även återspeglas i kulturlivet.

Forskarna i boken har ett dubbelt perspektiv på kulturellt entreprenörskap. Å ena sidan vill man utröna om entreprenörskap är ett ”fruktbart analytiskt redskap i forskningen om några viktiga förändringsprocesser inom kulturlivet”. Å andra sidan vill man även förstå det ”ökade offentliga intresset för entreprenörskap ... som kulturella eller diskursiva fenomen i samtidskulturen” (s.12). I inledningkapitlet beskrivs de stora förändringarna i kulturarbetslivet som en följd av politiska och näringslivsmässiga beslut och trender. Det är inte bara inom kulturlivet som de fasta anställningarna har minskat, projektanställningar är även vanliga inom andra branscher och kreativitet är inte längre något som enbart är givet i kultur- och konstsammanhang utan det är minst lika eftertraktat inom arbetslivet i stort – i såväl offentliga organisationer som det privata näringslivet.

Författarna gör en djupdykning i litteratur och forskning kring kulturentreprenörskap. De börjar i 1980-talets Storbritannien och beskriver de nyliberalistiska idéer och värderingar som stått till grund för mycket av den politik som bedrivs idag och som vi även ser manifesterad i ”New Public Management rörelsen”. Mycket tilltro tillskrevs den enskilda individen och hennes personliga egenskaper. Men eftersom entreprenörskap är ett begrepp som framförallt härstammar från samhällsvetenskaplig forskning gör man även en historisk exposé över olika teorier om entreprenörskap. Från Schumpeters klassiska teorier till dagens forskning om sociala entreprenörer. En viktig aspekt man kommer fram till är att entreprenörer i allmänhet inte drivs av ett ekonomiskt vinstintresse. Snarare handlar det om att förverkliga idéer och lusten att skapa något eget, ibland för någon annan. Kanske skiljer sig inte näringslivsentreprenören från kulturentreprenören så mycket när allt kommer omkring, konstaterar författarna. Åtminstone när det gäller drivkrafter – den stora skillnaden uppstår snarare i förutsättningarna för entreprenörskapet (men denna bok behandlar inte marknadens betydelse för entreprenörskap) och den värderingssfär av förnekande av ekonomi som kulturen står för, vilket författarna är väl insatta i.

En av bokens stora förtjänster är den metod man använt samt att man varit konsekvent i analysen av kulturverksamheterna: serietecknare, artister, filmskapare, kläddesigners, grafiska designers och kontrollgruppen hälsoterapeuter inom alternativvård. Det har inneburit att man kunnat jämföra de olika verksamheterna och att man gått på djupet i kulturentreprenörernas vardag, värderingar och motiv. Forskarna har gjort case-studier med kvalitativa djupintervjuer av förhållandevis framgångsrika kulturentreprenörer och noggrant angivit såväl urvalskriterier som frågeställningar. Det inger förtroende åtminstone hos undertecknad. De frågeställningar man har fördjupat sig är bland annat: hur kulturentreprenörerna har organiserat sitt arbetsliv, vilken deras yrkesidentitet är, förhållandet mellan ekonomiska förutsättningar och konstnärligt förverkligande, individuell frihet, i vilken grad arbetet upplevs som ett individuellt självförverkligande projekt samt hur kulturentreprenörerna presenterar sig själva eller talar om sig själva i intervjusituationen. Det är inte sällan man läser texter där undertextens budskap är att det är synd om konstnärerna. Även om forskarna i denna bok, genom talande citat, gör det tydligt att det inte är lätt att vara fristående konstnär utan fast lön, lyckas man ändå hålla en föredömlig distans till sina intervjupersoner. I analyserna påpekas ofta att det som intervjupersonen ger uttryck för likaväl kan vara den förhärskande diskursen som en allmängiltig ”sanning”. Respondenterna kan helt enkelt säga det som är politiskt korrekt inom just sitt fält och förstärka sin egen identifikation som en fältets aktör.

Bokens förtjänst är också dess svaghet. Eftersom man genomfört intervjuerna inom varje yrkesområde utgående från samma frågeställningar och samma analysverktyg blir det också av nödvändighet en hel del upprepningar. Men man kan se att de olika yrkesgrupperna i alla fall både skiljer sig ifrån varandra och har många likheter. Dock har det inte varit författarnas avsikt att generalisera utan snarare att fördjupa kunskapen inom vissa kulturella fält och skapa en dialog mellan de stora och små berättelserna om kulturellt entreprenörskap. Det är intressant att fördjupa sig i världar som jag annars inte har inblick i, som serietecknarens eller kläddesignerns. Kapitlet om musikartisten får stort utrymme men är både välskrivet och mångfacetterat. Och att det är just en grafisk designer som har den minst problematiska inställningen till att bedriva kommersiell verksamhet är kanske inte så förvånande. Det finns egentligen ingenting i boken som är speciellt överraskande. Det skulle möjligtvis vara att författarna lyckas förhålla sig relativt neutrala till begreppet och företeelsen kulturellt entreprenörskap, trots att man tydligt poängterar att man är kritiska till instrumentaliseringen och ekonomiseringen av kulturen.

Det som förenar de olika yrkesgrupperna är att de alla tar stora ekonomiska risker genom att välja ett konstnärligt yrke utan fast månadsinkomst. Det som verkar driva de allra flesta är att vara trogen sitt ”kall” – att utvecklas som konstnär framom att utvecklas som företagare. Man betonar också sin frihet och sin autonomi som konstnär/yrkesutövare och den tillfredsställelse för att inte säga eufori som skapandet innebär. Självförverkligande verkar vara en stark motivationsfaktor men är inte i sig tillräcklig. Samtliga yrkesgrupper – även kontrollgruppen alternativa hälsoterapeuter – poängterar vikten av att göra något för någon annan. Man vill gärna överskrida sig själv och ge ett positivt bidrag till andra och till samhället.

Sammanfattningsvis vill jag påstå att den som vill få en inblick i teorier om vad entreprenörskap, konstnärskap och kulturentreprenörskap kan vara, med fördel kan läsa det inledande och avslutande kapitlet. Den som vill få en fördjupad förståelse av hur en kulturentreprenörs vardag ser ut och vad som motiverar och driver en konstnär till en ekonomisk osäker arbetssituation med hög grad av självuppfyllelse/ självförverkligande bör även läsa de andra kapitlen. De är välskrivna med intressanta citat och analyser. Men man kan konstatera att det fortfarande finns mycket kvar att utforska när det gäller entreprenörskap i kulturen. Min enda kritik som ekonom, är att det i boken finns

en slagsida åt att likställa ”entreprenören” med ”företagaren”. Detta är något som den mycket omfattande entreprenörskapsforskningen inom ekonomifältet försöker frigöra sig ifrån. En entreprenör kan även vara en så kallad intraprenör, det vill säga någon som inom ramen för en organisation kommer med nya idéer driver frågor och utvecklar verksamhet – utan att för den skull ”starta eget”. Men författarna har tydligt poängterat att man valt att fokusera på individer som inte är lönearbetande och då återstår frilansare och egenföretagare. Jag är beredd att helt och hållet hålla med både författarna till denna bok och Angela McRobbie när de säger att det viktiga är kanske inte om vi kallar denna typ av verksamhet för ”business of culture”, ”the production of art” eller ”cultural entrepreneurialism” - huvudsaken är att vi uppmärksammar hur kulturproduktion sker i praktiken, vilka materiella och ideologiska utmaningar kulturproduktion är förknippad med och även uppmärksammar kritiska aspekter av de mikroekonomiska förutsättningar man arbetar under (s. 224). I takt med att den forskningen fördjupas kan vi förhoppningsvis även utveckla ett språk som på ett rättvist sätt belyser kulturens väsen i dagens samhälle och politik. Och jag kan inte annat än bekräfta att författarna har gett begreppet kulturentreprenörskap ett rikare och mer nyanserat innehåll.

Bibliografi

Mangset, Per og Røyseng, Sigrid (red.) (2009). *Kulturelt entreprenørskap*. Oslo: Fagbokforlaget.